

Arnold Reijndorp

De New Town als hogedrukpan van sociale stijging

Arnold Reijndorp won in 2012 de Rotterdam-Maaskantprijs en deed als bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam onderzoek naar sociaaleconomische ontwikkelingen van nieuwe stedelijke gebieden. Voor hem is onderzoek doen ook een ambacht. Hij verbleef meerdere keren in de Chinese New Town Shenzhen. Samen met masterstudenten geografie, planologie en sociologie ging hij er op zoek naar karakteristieke kenmerken. Het lijkt erop dat de New Town grotere vrijheid biedt dan de oude steden.

Arnold Reijndorp

Sabine Meier

“Welke onderwerpen heb je met de studenten onderzocht?”

“De studenten hadden de vrijheid om verschillende door henzelf gekozen onderwerpen te onderzoeken. Wel met een focus op het fenomeen van een stad die zich in razend tempo ontwikkelt: van de *factory of the world* tot een *world city*. Een terugkomend onderwerp was de ontwikkeling van de *urban villages*.”

“Shenzhen grenst direct aan Hongkong. Eind jaren zeventig was Shenzhen nog een verzameling boerendorpen. Vandaag heeft de stad naar schatting 15 tot 18 miljoen inwoners. Moet je je voorstellen: in diezelfde periode groeide Almere uit tot krap 200.000 inwoners. De groei van Shenzhen is het resultaat van de *Special Economic Zone* die voortkwam uit de deal die Margaret Thatcher in 1978 met partijleider Deng Xiaoping sloot over de overdracht van het beheer van Hongkong.”

Hoe zien de *urban villages* in Shenzhen eruit?

“De oorspronkelijke boerendorpen, die nu *urban villages* worden genoemd, zijn nu omringd door de supersnel groeiende stad. Nadat hun agrarische grond voor woningbouw werd ingenomen, restten de boeren alleen nog het dorp zelf, waarvan de gronden hun collectief eigendom is. Hun nieuwe inkomstenbron was de gestage toestroom arbeidsmigranten. Ze ontwikkelden hun dorpen in een aantal stappen tot dicht bebouwde buurten met goedkope appartementen, winkels en bedrijfsruimten. De volgende stap is dan een deal – voor heel veel geld - met een projectontwikkelaar die er zeer hoge flats neer zet. Deze *urban villages* zijn de ingangsportalen voor nieuwkomers van het Chinese platteland; soms als een volgende stap na de compound van de fabriek waar ze eerst terecht kwamen. De naam *urban villages* is misleidend, omdat veel westerse (en ook in het westen opgeleide Chinese) sociale wetenschappers, architecten en journalisten ze onwillekeurig vergelijken met *urban villages* in Amerika of Europa: de favoriete omgevingen van de creatieve klasse. Zij strijden daarom voor het behoud van die *urban villages* in Shenzhen.”

Wat zijn de karakteristieken van deze *urban villages*?

“Een van mijn studenten verbaasde zich erover dat er geen enkele aandacht was voor het perspectief van de bewoners. Hij heeft vervolgens, samen met een van mijn Chinese studenten, bewoners en kleine ondernemers geïnterviewd. Hechten ze aan de *urban village*? Hoe komen ze aan een nieuwe woning? Uit zijn onderzoek bleek, ten eerste, dat de geïnterviewde nieuwkomers niet bijzonder aan de plek gehecht waren. Ten tweede, het was voor hen niet moeilijk om ergens anders terecht te komen. Waar de bewoners zich wel druk over maakten was of de afstand naar hun werk niet te groot werd en of ze een nieuwe plek konden vinden voor hun bedrijf. In de jaren daarna kwamen de *urban villages* steeds terug als onderwerp, bijvoorbeeld als vestigingsplek voor hoger opgeleide jonge nieuwkomers, als plek voor community art projecten of de bescheiden transformaties die misschien een alternatief zouden kunnen zijn voor volledige afbraak.”

Hebben jullie ook onderzoek gedaan naar sociaaleconomische vraagstukken?

“Shenzhen was en is de *manufacturer of the world*. Veel elektronica die elders bedacht werd - voor Apple apparaten bijvoorbeeld - werd gemaakt in Shenzhen. Daar willen ze eigenlijk van af. Het voorbeeld van Apple laat zien dat dit ook een autonoom proces is. Shenzhen wordt te duur. In Shenzhen wil men eigen denkkracht en creativiteit ontwikkelen. Het stadsbestuur kopieert de *Silicon Valleys*. Dat lukt maar voor een heel klein deel. Een ontwikkelaar zei: ‘Het is gewoon top-down beleid. Dus als van een oud bedrijventerrein een creatieve hotspot gemaakt moet worden, dan noem je het gewoon zo. Dan krijg je geld en vergunningen.’ Net zo ordinair trouwens als dat in Nederland gebeurt. Mijn fascinatie gaat uit naar het feit dat de stad onafhankelijk daarvan al lang bezig is om zich tot creatieve stad te ontwikkelen.”

Hoe hebben jullie de ontwikkeling naar een creatieve stad kunnen ‘lezen’?

“In een van de hoofdcentra van de stad zie je grote warenhuizen waarin veel kleine ondernemers

elektronische onderdelen verkopen. De een verkoopt alleen maar keyboards, de andere chips of alleen maar kleine onderdeeljes. Daaruit worden weer nieuwe producten samengesteld. De kennis die men heeft verworven met het maken van al die producten die elders werden bedacht, wordt nu productief gemaakt. Daarmee spelen oude en nieuwe producenten dus – toevallig – in op de trend die je ook bij ons ziet: de creatieve economie wordt minder vereenzelvigd met design en software en meer met ‘maken’, met de terugkeer van de materiële productie op een geavanceerde manier. Die nieuwe creatievelingen heten in ook Shenzhen ‘makers’. Je ziet het ook in de buitendistricten zoals in Da Lang. Daar zijn de fabrieken nog volop in werking. Als je iets naar het centrum van Da Lang toe loopt, zie je dat oude fabrieksgebouwen al omgevormd zijn tot shopping malls met hippe restaurants, winkels en uitgaansgelegenheden.”

“Verschillende studenten hebben onderzoek gedaan naar hoe deze plekken als een soort *Third Place* werken. Stel je voor, een boekwinkel waar tussen de boekenkasten op de grond allemaal jongens en meisjes boeken zitten te lezen. Nou ja, en een beetje flirten ook natuurlijk. Geweldig om te zien! Ze zaten geen strips te lezen maar echt studieboeken. Die jongens en meisjes werkten nog deels in de fabrieken. Daar wilden ze niet te lang blijven. Ze willen studeren of zelf iets beginnen.”

Shenzhen lijkt nieuwkomers kansen te bieden. Denk je dat dat ook typerend is voor andere New Towns? “De ene New Town is natuurlijk de andere niet. Ze verschillen onderling, net als de oude steden, van elkaar. Je kunt als nieuwkomer natuurlijk ook naar Shanghai gaan. Daar zitten de gevestigde en grote bureaus. Daar kom je niet zomaar binnen. Je moet daar in feite gestudeerd hebben, contacten hebben en dan pas maak je kans succesvol voor jezelf te kunnen beginnen. Als je die bagage en kruiwagens niet hebt, dan kun je soms beter in een New Town beginnen. Je wordt er ook niet in de watten gelegd, maar je krijgt

wel de ruimte. Dat wordt bijvoorbeeld ook over Almere gezegd in vergelijking met Amsterdam. Uit de vele bachelor onderzoeken die ik samen met Stefan Metaal begeleidde, werd duidelijk dat de leuze ‘In Almere kan het’ geen loze kreet was.”

Is openheid een kwaliteitskenmerk van New Towns?

“Het typerende van New Towns is dat minder duidelijk is waaraan je status kunt ontlennen. Het is een kwestie van cultuur. Daarin verschillen ook de oude steden van elkaar. Ik denk dat het aan het karakter van de elite ligt: is het een gesloten elite die alles afhoudt of is het een elite die zegt: ‘nieuwkomers zijn altijd welkom’. Een nieuwe stad lijkt een grotere vrijheid te bieden dan de oude steden. In Shenzhen wordt het ondernemerschap op een andere manier gewaardeerd dan in de traditionele steden in China. Daar is status vaak meer verbonden met een hoge positie in de partij of een groot bedrijf.”

“Een oude stad heeft al een grotere padafhankelijkheid. Een bepaalde sociaaleconomische ontwikkeling kun je niet zomaar terugdraaien. Bij de nieuwe steden is dat allemaal nog in beweging. Dat is wat mij fascineert: in New Towns – en zeker in een supersnelgroeiende als Shenzhen – kun je sociale stijging en het ontstaan van netwerken bestuderen als in een hogedrukpan of een laboratoriumsituatie. In de oudere steden kun je dat alleen in retrospectief onderzoeken.”

Als je terugkijkt naar het onderzoek in Shenzhen en je hoogleraarschap als geheel: wat is meest kenmerkend voor jouw begeleiding van studenten?

“Ik vind het belangrijk dat de studenten zelf nadenken over hun onderzoeksvragen en de uitvoering. Je wordt alleen door onderzoek herhaaldelijk te doen goed in je vak. Onderzoek is voor mij vergelijkbaar met een ambacht. Dat betekent in essentie – ook volgens Sennett’s *craftmanship* – dat er een natuurlijke relatie tussen je hoofd en handen is. Je hebt wellicht aan het begin een idee hoe je idealiter onderzoek zou moeten doen volgens de regels uit de handboeken. Uiteindelijk moet je het doen met de middelen die je in het veld ter beschikking hebt. Je krijgt ook waarschijnlijk

andere resultaten dan dat je eerst had gehoopt, maar daarom zijn je gegevens niet waardeloos. Je moet je bijvoorbeeld realiseren dat ook jij altijd een factor bent in de interviewsituatie zelf. Je respondent anticipeert op het verhaal dat jij kennelijk wilt horen. In ons onderzoek in Shenzhen maken de tolkende Chinese studenten dat nog ingewikkelder. Daar kunt je vervolgens heel kritisch over zijn, maar je kunt ook accepteren dat het gewoon zo is en erover nadenken hoe dit de antwoorden heeft beïnvloed. Mijn basisregel is eigenlijk: 'vraag nooit naar meningen, maar naar wat mensen doen. Dan vertellen ze je vanzelf wel waarom ze dat zo doen.'"

Jij hebt zelf veel onderzoek gedaan in opdracht. Hoe verhoudt zich dat tot het vakmanschap?

"Er zijn bij elk onderzoek dingen die je anders moet doen dan je had gewild en bedacht en toch ga je vakmatig te werk. Jij hebt bijvoorbeeld op een bepaalde manier geleerd om over dingen na te denken of je hebt al ervaring opgedaan over hoe dingen werken. Tegelijkertijd weet je dat er risico's en onzekerheden zijn. Een onderzoeker is net een meubelmaker. Hij heeft aan het begin een idee over het soort kast dat hij of zij wil maken. Hij gaat bij zijn opdrachtgever na welk idee die over de kast in zijn hoofd heeft. Vervolgens probeer je een soort mix te maken tussen jouw idee en de wensen van de opdrachtgever. Je denkt na over: wat wil die opdrachtgever nou eigenlijk precies, wat zit er achter zijn vraag, wat kan ik, wat heb ik in huis en hoe haal ik uit die samenwerking het meeste. Dat hele complex hoort bij het vakmanschap. De regels uit de handboeken staan vaak haaks op dat denk- en uitvoeringsproces. Het gaat mij om het aanleren van dit soort gevoeligheden bij de studenten. Een beetje pedant gezegd: door het vertrouwen dat de meester heeft over zijn eigen meesterschap over te dragen aan de studenten. Bij die houding hoort dat je niet alles wat je leest en ziet voor zoete koek aanneemt, maar ook dat een roman of een stripverhaal er net zo toe kan doen als een wetenschappelijk peer-reviewed artikel."

Als je naar de toekomst van je vak kijkt, welke thema's vind je het meest relevant?

"Ik vind onderzoek interessant als het gaat over sociale stijging, maar dan wel breed opgevat, de stad als *arrival city* en als emancipatie- en integratiemachine. Het is eigen aan steden dat ze voortdurend veranderen. Er gaan mensen weg, er komen weer andere mensen bij. Hoe creëren nieuwkomers keer op keer voor zichzelf een plek in de stad? Hoe open is de stad of New Town voor ze? Dat heeft met instituties en organisaties te maken, maar ook met de gevestigden en de elites. Pas aan het eind komt de vraag wat de overheid daar eventueel aan kan helpen en doen. Kortom, ik ben gefascineerd door het zelforganiserend vermogen van de stad. Daar weten we eigenlijk nog steeds heel weinig van."

Hoe zie je de toekomst van het stadsonderzoek?

"We moeten preciezer worden in het onderzoek naar lokale effecten van globale ontwikkelingen. Het is niet genoeg om alleen maar te verwijzen naar wereldwijde financierings-, informatie- of migratiestromen. Het is doodzonde dat in deze tijd van grote internationale spanningen die te maken hebben met etnische en godsdienstige conflicten, een vak als politieke of religieuze geografie nog maar minimaal bestaat. We moeten minutieus onderzoeken hoe die wereldwijde ontwikkelingen precies neerslaan in verschillende steden. Termen als segregatie, creatieve klasse en gentrificatie zijn dan niet afdoende. In feite pleit ik voor een vernieuwing van de Chicago School, die de basis heeft gelegd voor deze manier van stadssociologisch onderzoek."

Sabine Meier [sabine.meier@uni-siegen.de] is als professor verbonden aan de leerstoel 'Spatial Development and Social Inclusion' van de Universiteit Siegen, Duitsland.